

Protoarchitektúra tatranských chodníkov

Cesty, cestičky, chodníky. To, čo dnes takto nazývame, vzniklo dávno pred človekom, pred vznikom ľudskej civilizácie. Trajektórie organizmov, cesty zvierat k vode vytvorili línie, ktoré sa človek naučil sledovať, prerušovať, všemožne využívať. Postupne ich začal prenasledovať po ceste, chodníku, striehnuť pri ceste, napokon aktívne nachádzať spojnice medzi dôležitými miestami. Dodnes žije *Hodvábna cesta*, *Jantárová cesta*, *Via Appia* je globálne identifikovateľný pojem.

Cesty a chodníky sa stali všetkými jazykmi prijatými symbolmi. Sú cesty za poznaním, treba ísť *vlastnou cestou*, Frank Sinatra spieva o *svojej ceste* (životom). Chodíme po viacmenej vyšliapaných *chodníkoch*, ktoré nám pripravili rodičia a iní, čo nás majú radi, pochybné je pohybovať sa po bočných *chodníkoch* v snahe obchádzať priame riešenia. Pustiť sa po *nevvyšliapanom chodníku* je symbolom a zdrojom zásluh.

Táto *cesta* k cieľu nevedie, *cesta* do pekla je vydláždená dobrými úmyslami, všetky *cesty vedú do Ríma*, *niet inej cesty*...

Snažíme sa hľadať *cestu* na horizont, na druhý koniec dúhy.

Vo filmovom spracovaní Knittlovho románu *Via Mala* bolo zopár krásnych ciest a chodníkov.

Hovorí sa, že *kde je vôľa, tam je aj cesta*, iní keď vidia dobrú cestu, zmobilizujú vôľu a vydajú sa po nej.

Kevin Lynch charakterizuje prostredie pomocou kategórií *oblasť*, *hranica*, *ohnisko*, *lúnia*. Najcharakteristickejšími cestami sú zrejme línie, často prebiehajú aj po hraniciach vymedzujúcich alebo oddeľujúcich oblasti. Pre Wilhelma Landzettla sú dôležité body na cestách,

ktoré existujú len významovo. *Cesta*, *chodník* nás vedú k cieľu a *bod*, miesto, z ktorého cieľ prvý raz zbadáme, nadobúda význam prvého vizuálneho kontaktu.

Cestu, chodník sprevádzajú miesta, kde potrebujeme, musíme alebo chceme zastať. Sú to často čiastkové ciele, ktoré robia trasu prehľadnejšou, menej únavnou alebo atraktívnejšou.

* * *

Najkrajšou ukážkou ciest križujúcich prostredie našej Zeme sú korytá vodných tokov. Práve v korytách riek sa zhromažďuje najviac informácií o prostredí, ktoré sa prelína a spája s inými prostrediami v okolitej krajine. Nositeľom týchto informácií je, samozrejme, v teréne pulzujúca a jednotlivé čiastočky prostredia zbierajúca voda. Práve ona je nervovým centrom krajiny, hľadajúcim ideálnu cestu svojej existencie. Je činiteľom formujúcim dolinu. Svojím množstvom udáva rýchlosť toku a hrúbku sedimentu informácií.

K údoliam riek sa odnepamäti viazali chodníky, cesty. A nebolo to inak ani v prostredí tatranskej prírody. Trajektórie vodných tokov sprevádzali človeka objavujúceho vysokohorskú prírodu vyššie k plešiam a k samostatným prameňom.

Čo núti človeka ísť za hranice poznania, objavovať? Asi túžba preklenúť nepoznané. Ľudský pohyb v prostredí je zaznamenaný chodníkom. Vzniká vtedy, keď niekto prejde terénom prvý raz, podá informáciu o zážitku, alebo sa po svojich stopách vracia, vtedy je nositeľom informácie on. Človek nasledu-

júci prvú stopu či informáciu o nej potvrdzuje význam jeho smerovania.

Neustálym „zapisovaním“ a vzájomným prelínaním takýchto informácií vzniká v krajine sústava chodníkov, akási pulzujúca vetviaca sa sieť vznikajúcich a zanikajúcich nielen ľudských trás, druhotný nervový systém. Každý chodník v ňom má svoj význam. Niekde končí a zároveň môže byť začiatkom iného.

Čoraz hlbšie vstupujeme do krajiny. Dôvodov je mnoho. Od potreby krajiny objavovať, skúmať ju s cieľom využívania i ochrany (aj ochrany pred činnosťou človeka) až po prozaický dôvod len ňou ísť, kráčať krajinou po chodníku...

Horský chodník alebo horskú cestu považujeme za jednu z posledných fyzických vetiev všetkých ciest sprostredkujúcich pohyb človeka na Zemi.

Vysokohorský chodník je často práve podmanivou pozvánkou na vstup do krajiny, vodiacou líniou v nej. Z neho možno vnímať a uvedomovať si vlastnú existenciu. Človek tam cíti potrebu len vnímať prírodu, pozorovať a načúvať jej. Ako sa premieňa v prirodzených ročných cykloch či opotrebuje prítomnosťou človeka.

Možno prirodzenejšie vniknúť do prostredia, splynúť s ním, ako chôdzou po chodníku? Chôdza núti k zamysleniu. Prečo je chodník práve na tomto mieste? Čie stopy viedli týmto smerom prvý, a prečo? Chodník skrýva odpovede na tieto otázky. Pre väčšinu z nás je chodník prostriedkom na dosiahnutie určitého cieľa v krajine. Pre niekoho je dôležitý už svojou prítomnosťou.

* * *

V jedinečnej tatranskej prírode sú chodníky unikátnym príkladom dokumentujúcim pohyb a symbiózu človeka s prírodou. Sú usmerňujúcimi líniami v krajine. Majú svoje korene... ako stromy. Samozrejme, je dôležité, či krajina chodník prijme...

Každý tatranský horský chodník má svoju históriu a dôvody vzniku. Nás zaujíma ich súčasný život a zaradenie do kontextu prostredia. Vyšliapali ich pastieri oviec, baníci, podľa našej tradície aj zbojníci, hľadači dobrodružstiev, neskôr ich budovali pre ľudí hľadajúcich zdravie. Keď vznikol a postupne sa rozvinul fenomén turistiky, bolo treba chodníky pre zástupy upraviť, miestami doslova postaviť.

Natíska sa, samozrejme, otázka, či môže byť cesta alebo chodník architektúrou, s tým sa však terminológia postupne vysporiadala. Cesty sú stavbami. Tatranské chodníky určite, miestami sú to konštrukcie z nasucho kladeného kameňa s opornými múrmi a sofistickovanými schodmi, z materiálu pretvarovaného priamo na mieste, premiestneného len minimálne. Chodník ešte nie je endemická architektúra v štandardnom ponímaní, sprístupňuje však veľké dielo prírody.

Chodníky nás vedú k horským chatám, k plesám, cez priesmyky a sedlá. Existuje celý rad dôvodov, prečo sa človek túži dostať vysoko. Možno je to snaha byť bližšie k TOMU tam hore, ďaleko dovidieť, cítiť sa voľne, byť tam, kde doteraz boli nemnohí, kde zďaleka neboli všetci.

Zodpovednou úlohou je *hľadanie chodníka*, doladovanie trasy, vhodnej, ohľaduplnej, vedúcej krajinou tak, aby neohrozila obyčaje, zvyky zakotvené, zapísané v pamäti krajiny.

Výstavba tatranského chodníka – horskej cesty – bola spojená s mnohými úskaliaми v terénnych podmienkach konkrétnej lokality – doliny. Preto je nevyhnutné k výstavbe a údržbe každého chodníka pristupovať jednotlivo, keďže terén je rôznorodý s jedinečným zastúpením fauny a flóry. Nakoniec prírodné determinanty preukazujú vhodnosť či nevhodnosť „implantátu“

svojím pôsobením. Treba dokonale poznať danosti prostredia, aby chodník nebol len „votrelcom“ ktorý môže ohroziť rovnováhu, alebo dokonca pôsobiť zhubne. Pri dokonalej analýze všetkých dejov v konkrétnej lokalite sa chodník „ukáže“ sám. Potom začína náročná práca.

Šetrné narábanie s prírodným materiálom v teréne často dospelo ku krásnym detailom lokálneho obrazu krajiny vložením autochtónnej protoarchitektúry.

Vrtnutie do kameňa, lámánie pomocou drevených kolíkov a vody, fixovanie reťazí svorníkmi upevnenými v skalách, to sú postupy limitované možnosťami premiestňovania materiálu a nástrojov na vlastných pleciach.

Pozorného návštevníka zaujme až filigránska práca ukladačov kameňa, kože chodníka. Úsilie človeka čitateľne vryté priamo do balvanov bolo namáhavou, ale prírodou ocenenou prácou. Niekedy však bola nevyhnutná pomoc trhaviny.

Na niektorých úsekoch sú kamene poukladané ako v japonskej záhrade – treba vykročiť správnou nohou a nepomýliť si krok. Jednotlivé kamene občas prehovorí, mierne sa pod nohou naklonia, narazia na svojho suseda a upozornia na neopatrnosť. Chôdza po kamennom chodníku je rozhovor. Rozhovor s kameňom, ktorý sa zrodil kdesi v nepamäti a sily prírody ho posunuli na nevysspytateľné miesta, rozhovor s nadšencami, ktorí kamene uložili tak, aby sme mali kadiaľ ísť a neublížovali zraniteľnému prostrediu.

* * *

Kameň zrejme vyžaruje všeobecne vnímateľné fluidum, kamienkami sú fascinované asi všetky civilizácie. Zbieral ich Waltariho Riman Minutus, kamienky majú silný symbolický náboj v Tibete. Pútnici ich tam prikladajú k *mani* vežiam – pyramídám a nahrádzajú tak jedno svoje *om mani padme hum*. Ťažko si predstaviť, že by sa po hrebeni Nízkych Tater pohybovalo toľko pútnikov s ozajstným pochopením *mani* symboliky a každý si nahradil jednu modlitbičku kamienkom, koľko *mani* tam bolo postavených (obr. na 1. s. obálky). Mnohým vežičky prekážajú, považujú ich za nenáležitú, iní len tak priložia kameň... V každom prípade, aký to rozdiel od *kto si bez viny, hodí prvý kameň*.

Michal Gaj ml., Robert Špaček

Literatúra

- Landzettel, W.: Ländliche Siedlung in Niedersachsen, Herausgabe: Wilhelm Landzettel im Auftrag des Niedersächsischen Sozialministers, Hannover, 1981.
- Lynch, K.: The Image of the City. Cambridge, Mass., 1960.